
Франц Сіўко

...У маладосьці ж як бывае? Выпусьціш
вартае
з рук з надзеяй, што вернецца яно,
а яно не вяртаецца, хоць плач, хоць крычы.
І застаешся ні з чым на ўсё жыцьцё...

Бацечка Зэн

Аповед інсургента

— Стой, ці не казакі зноў...

Гэтым разам, аднак, едуць ня конна: да цокату капытоў прымешваецца тарахценьне рэдаляў, дробнае, дрыготкае, перарывістае.

— Не, гэта ня пасы¹. — Айцец Міхал падсоўваецца да вакна, шырэй адшморгвае фіранку. — Але пачакаем, пакуль праедуць.

Рэдалі з нябожчыкамі – каторыя за дзень – паволі набліжаюцца да кляштару. Мерцвякоў у амбулянсе, мяркуючы па нагах, што вытыркаюцца з-пад задняе пярэчыны, трое. Параўняўшыся з брамаю, вазьніца, худы мужчына ў падзёртым жупанчыку, аддае лейцы маладзейшаму напарніку, што дагэтуль

¹Пасы – казакі.

з абыякавым выглядам цягнуўся ззаду, ідзе да брамы.

Пухнатая, бы мядзьевадая лапа, рука ў рудой ісподцы ўсоўваецца ў дзьверы, страхавітаю кляшнёй застывае ў паветры.

— Для айца Міхала паперчына!

Айцец Міхал робіць крок да дзьвярэй, бярэ падзіраўлены шылам аркуш, вяртаецца да вакна, водзіць па цыдулцы вачыма. Мужчына за дзьвярыма мармыча нешта няўцямнае, адыходзіць.

— Маршалак Мікуцкі дома, — кажа засяроджана, — так што можна выбірацца. Глядзі, асьцярожна, казаччо ўсюды. Другі раз папаздзешся — ня выберашся ўжо.

Ён кладзе ў торбу праснак і драбок солі, штурхае мяне да выхаду.

Дзьверына натужліва рыпіць паржавелымі завесамі, два крокі — і я на волі. На дварэ ціха і пуста, адно спустошаныя казакамі ды халерай камяніцы змрочна пабліскваюць насустрач няпэўным дрыготкім сьвятлом.

Да сядзібы Мікуцкіх вярсты дзьве, ад сілы дзьве з паловаю. Ня так далёка, ды як абмінуць казацкую варту? Добра — удасца прасьлізнуць незаўважна. А калі не? Адзіная надзея тады — на рызьзё. Дасьць Бог, не завінецца ім спраўджваць асобу бадзяжкі.

Ногі пасья двухтыднёвага сядзеньня на адным месцы, у паўцёмнай кельлі кляштару, — неслухмяныя, бы налітыя волавам. Не дадаюць шпаркасыці хадзе і прэзентаваныя айцом Міхалам атопкі.

Усчынаецца вецер. І адначасова з ім з паўструхлелага мастка, што лучыць тутэйшую, жыдоўскую частку мястэчка з зарэчнай, зьязджае падвода. Стары жыд у дзіравым лапсердаку, штохвіліны тузаючы лейцы, выкіроўвае паперадзе мяне ў прысады, едзе да могілак. Раптам ён выпускае лейцы з далоняў, валіцца на дол, сутаргава выгнуўшыся раз і другі ўсім целам, нежывою грудай застывае збоч падводы.

І тае ж хвіліны трое казакаў пры шаблях вытыркаюцца з-за старадрэвінаў, прастуюць да яго. Пад'ехаць блізка, аднак, не асьмельваюцца, перагікваючыся і памахваючы зброяй, колькі хвілінаў глядзяць зводдалеку на рэдалі.

— І там яшчэ вунь! — торкае ў мой бок адзін з тройцы.

Я ляжу нерухома, прынікнуўшы тварам да брукаванкі, стараюся як радзей дыхаць.

— Паехалі!

Цоканьне капытоў слабее і, нарэшце, зусім аціхае.

Я падымаюся, атрасаю збольшага адзеньне, хуценька, як толькі магу, перабягаю ў бярэзьнік збоч брукаванкі.

І першае, пра што думаю, ачомаўшыся ад сполаху і разгубленасьці, — як цяжка жывому ўдаваць за мерцьвяка.

На падворку Мікуцкіх гэтаксама пуста, як і ўсюды. З дзесятка некалі заўжды асьветленых вокнаў зараз сьвецяцца толькі два — на доле, у куце ля ўваходу.

— Войтак? Адкуль? — Маршалак нерашуча топчацца пры парозе. Нарэшце, упэўніўшыся, што перад ім сапраўды не чужы, гукае ў цемру:

— Ядзя, глядзі, хто прыйшоў!

Ядзя, маркотная, з запалымі вачніцамі і папяросінай у зубах, выходзіць на бацькаў голас, застывае воддаль.

— А, пан інсургент, — кажа прастуджаным голасам. — А што ў лахах? Цырк дый годзе.

— Сьціхні ты, — асаджвае яе маршалак, — самы час жартаваць! Надоўга да нас, Войтак?

— Да раньня, унаначкі... Калі дазволіце.

Маршалак колькі хвілінаў глядзіць спадылба то на мяне, то на Ядзю.

— Небясьпечна, браце, — кажа застыглым, як нежывым, голасам. — Пасы скрозь, дакажа хто – гамон будзе нам усім, вісельня...

Страхавітая папярэчына на шастках высьлізгвае з цемрадзі, пагражаючы пелькай, застывае ў падстольлі.

— Татусь, не пужай яго. — Ядзя бярэ мяне за руку, вядзе да стала. — Гэта сушарня для скур. Аканом забыўся зьняць, во і вісіць. Зараз прынясу гарбаты.

Яна выходзіць і адразу ж вяртаецца з кавалкам праснака і кубкам гарбаты.

— Прабач, беднавата. Усё, што засталася, пражылі, а тут неўраджай яшчэ... І эпідэмія гэтая, у краму боязна ісьці. Пойдзеш і падхопіш няўрокам заразу.

Праснак каляны і шорсткі, ажно крышыцца між пальцаў. І яго так мала, што рука мая міжволі цягнецца да торбы са сваім.

— Не! – Маршалак перахоплівае пакунак, кладзе назад у торбу. — На дарогу хай застаецца. Вунь колькі ісьці табе яшчэ...

Ядзя адчыняе шуфлядку стала, дастае акраец сушанага жытняга хлеба, кладзе перада мною.

Я ем, а яны, бацька і дачка, стоячы пры вакне, ціха перагаворваюцца. Я ня чую словаў, але па паглядах, што то адзін, то другі раз-пораз кідаюць у мой бок, здагадваюся – гамоняць пра мяне.

Хлеб зьедзены, гарбата выпіта.

— Пасьцялю табе ў калідоры, – кажа Ядзя. – Там канапка – адзінае, што засталася з мэблі пасьля казакаў.

— Мне ўсё роўна.

— Ну, добра... — На твары маршалка няпэўнасьць і расчараваньне.

— Я магу пайсьці?

— Не. — Ён спыняе мяне, ветліва ўсьміхаецца, зноў усаджвае на канапу. — Ты не зразумеў...

Лагодная ўсьмешка на ягоным твары, аднак, у тым, што так яно і ёсьць, мяне не пераконвае. Яе я добра памятаю з тых часоў, калі ён, абуджаны модным памкненьнем далучыць мяне да больш годнага, чым нашае сялянскае, жыцьця, браў з сабой у горад! А потым, зьбянтэжаны якою-небудзь прылюднаю правінай неадукаванага вясковага дурня, хаваў за ёй няёмкасьць і расчараваньне.

Даўні гэты ўспамін канчаткова ўсё вырашае.

Я кладуся на канапу, удаючы рашучасьць конча заснуць, нацягваю на

голаў рэдзенькую, з тонкім пахам парфумы, коўдру. А як толькі гасьне святло ў Ядзіным пакоі і першы прысьвіст прытомленага трывогаю маршалка пачынае даносіцца з вітальні, падымаюся і ціха высьлізгаваю з дому.

Да вёскі яшчэ дзьве вярсты, а сэрца маё ўжо гэтак тахкае ад хваляваньня, нібыта ступаю па панадворку.

Ісьці нязручна: вецер дзьме ў твар, вочы сьлязяцца. Ільняныя нагавіцы понізу мокрыя, іх дотык да разьвярэджаных лытак аддаецца па скуры кусьлівым болем.

Ды ня гэта найбольш мяне трывожыць.

Як то сустрэне бацечка? Адно хмыкне, як заўсёды, ды, не падаўшы рукі, зьнікне ў істопцы ці хляве? А можа, і бачыць не пажадае. У бацечкі нораў – самы ўпарты індэк пазайздросьціць, нездарма нават навакольнія фальваркоўцы яго пабойваюцца. “Бацечка Зэн, як скажаце”. Зэн – скарочанае ад бацькавага імені, прыляпілася, так і валачэцца сьледам.

Як ён злаваўся, калі я падахвоціўся везьці правіянт акружаным касінерам. А як, мабыць, заходзіўся абурэньнем, убачыўшы па маім ад’езьдзе апусьцелыя бучы, нябеднае зьмесьціва якіх мне даўмелася прыхапіць з сабою. Цікава, што ён адчуваў, калі мяне, няўдаліцу-перавозчыка, перахапіла пры ўездзе ў мястэчка мусовая жыдоўская дружына і перадала службістаму гміннаму старасту ды яго памагатым, а тыя, доўга не марудзячы, падвялі пад вязьніцу. Не-не, ня радаваўся – да гэтага, пэўна, не дайшло. Ды наўрад прамінуў, каб не панаракаць маці або Юльцы.

Юлька... Ці жывая яна? А калі жывая – ці не забылася?...

Вецер мяняецца, чхнуўшы ў і без таго закарэлы твар жменяю пылу і жухлага асотавага пухоўя, зноў б’е ў сьпіну.

Хвоя збоч каляіны, летась яшчэ, помніцца, бухматая, з бусьлянкаю на вершаліне, а зараз нейкая скрыўленая, як нежывая, з паньлым жалобным рыпеньнем вымыкаецца насустрач. Адзін з сукоў, самы доўгі і тоўсты, ці ня той якраз, на якім малымі ладзілі арэлі, зусім голы і нагадвае пярэчыну шыбеніцы, адыстар такую, як на пляцы пры вязьніцы.

Склеп, у які мяне тады кінулі, выбіўшы перад тым два зубы, месціўся акурат побач з ёю. Ураньні і прачынаўся ад яе стогнаў пад цяжарам чарговае ахвяры. І як ні стараўся засяродзіцца ў тья хвіліны на чым іншым, як ні затыкаў вушы, так і не налаўчыўся ўнікаць жудасных гукаў. Пэўна, і звар’яцеў бы, калі б не наляцелі неспадзявана касінеры ды ня выбавілі з палону...

Чалавек прыпыняе каня, узіраецца паўз хмыз у незнаёмую постаць.

— Што тут робіш, хлопча? — пытаецца стомленым сіпатым голасам. — Хто будзеш?

— Вось, вандрую сабе, — не рызыкуючы сказаць праўду, адказваю і раблю крок да падводы.

— Не падыходзь, халерных вязу на могількі.

Дзядзька ляскае пугай, паганяючы такога ж стомленага, як сам, канька, зьнікае за кустоўем.

Першаю выбягае з хаты маці.

— І не чакалі ўжо! Войтак, як жа так... — Яна абдымае мяне, затым

хапае шасток з пукам конскага воласу, падымае над галавой. – З поўначы вецер, добра...

Бацечка выходзіць на нашы галасы, скоса зіркае на мяне.

— Явіўся, дзякаваць Богу. Што, няўежна ў чужых?

— Злыдух, як сына сустракаеш! – кажа распачліва маці.

— А ты як хацела? — Бацька хмыкае, топчацца хвіліну побач. — Крапівы набраць к абеду... Дзе рэштата?

— На плоце. Маладзейшай бяры, а не такой іржавай, як учора. І палыну яшчэ нарві – хату абкурыць... Чуеш, маладзейшай!

— Табе патрафіш! – Бацечка пляецца па рэштата, а мы з маці ідзем у хату.

У кухні пад абразом гарыць сьвечка. Кволы агеньчык то мізарнее, то, падбадзёраны кропляй тлушчу, што сыякае да кнота, зноў успыхвае.

— Малілася, — быццам жадаючы апраўдаць гэткае марнатраўства, кажа маці і ідзе да печы.

Я тым часам уладкоўваюся на зэдлі ля вакна з надзеяй убачыць, нарэшце, Юльку. Чаму яна ня выбегла? Вокны ж у вокны, няўжо што здарылася?

— Сынok, не глядзі. — Маці ставіць на стол патэльню з яешняю, засланяючы сабою вакно, прысаджваецца побач. — Халера ў іх.

— Якая халера? – спанталычаны нечаканаю навіною, перапытваю, адчуваючы, як словы камяком засядаюць у роце.

Жудасныя падводы з мерцвякамі, што ўбачыў надоечы, усплываюць у памяці, муцяць сьвядомасьць. Вось яны ўжо зусім блізка, так блізка, што я фізічна адчуваю іх, бачу іх колы, накрытыя дзяругамі целы. Праклятае трызьненьне!

Але то не трызьненьне. Дзядзька Язэп Кручонік, трымаючы на каленях лейцы і пагойдваючыся ў такт конскай хадзе, пазірае пустымі вачмі на вокны нашае хаты, праязджае міма.

— Унучку павёз, — уздыхае маці. — Заўчора матку пахаваў, учора брата, сягоньня вось...

Дагаварыць яна не пасьпявае: у хату ўваходзіць бацечка з рэштатам крапівы і пукам палыну пад пахай. Моўчкі ставіць на прыпек рэштата, сунецца ў запечак.

У хаце ўсталёўваецца гнятлівая цішыня.

— Сьцяна ў Скасырскіх з таго боку, ад става, зусім гнілая, — першы парушае яе бацечка. — Ніжнія вянцы ледзьве ліпяць. Абваляцца, дык і хаце будзе гамон. Падперці б чым...

— Я пагляджу, што можна зрабіць, — кажу я, але мае словы выклікаюць у бацькі адно насьмешлівае кхеканьне.

— Сама цяпер пра гэта думаць! – успыхвае маці. — Хвароба ўсюды, а вам – сьцяна. Адкуль вецер?

— З загуменьня, здаецца...

— Тады па ваду схаджу. — Маці падхоплівае вядро, ідзе на двор.

Мы з бацечкам колькі часу сядзім моўчкі. Я чую, як ён варушыцца ў запечку, але загаварыць не адважваюся.

— Ну, маршалка бачыў свайго? – пытаецца, нарэшце, ён.

— Бачыў.

— І што – не памог? Такія ж вы дружбакі, здаецца, былі: то ў горад, то яшчэ куды, усюды разам...

— У яго зараз свае клопаты.

— А, так заўжды. — Бацечка кашляе, выходзіць з запечка. — З імі так, з панамі... Як добра, то і падсобяць, а як блага, — сам давай сабе рады. Такая ў іх завядзёнка.

Тым часам вяртаецца маці.

Рабая курыца з вылінялымі ля хваста і крыльляў пёрамі хуценька перабягае панадворак, выцягнуўшы шыю, рашуча сунецца да гародчыка Скасырскіх, дзе зелянее між градак з фасоляю лапik прыбітае да зямлі непрыбранае каноплі.

— Авохці! – ахае маці! – Во, прынясе заразу... Ды што гэта? Хто яе выпусціў?

Кульгавенькая Маня Скасырскіх, Юльчына цётка, выходзіць з хаты, злаўчыўшыся, пакуль курыца клюе каноплі, ускідвае на злодзейку дзяругу. Затым падхоплівае здабычу, зіркаючы раз-пораз на нашыя вокны, нясе ў хату. Курыца трапечацца пад накрыўкай, але вырвацца ня можа – Маня моцна трымае няшчасную абедзвюма рукамі.

Дзявочы сілуэт мільгае па-за фіранкаю, і зноў усё супакойваецца.

— Мабыць, дзірка дзе ў загародцы, — пасля невялікае паўзы кажа бацечка. — А можа, зьвечару засталася на двары, во цяпер і выйшла...

— Я ня ўбачыла б, каб засталася! – злуецца маці. — Пяць курыц усяго, дай рады!

— Ну, што зробіш. — Бацечка ўстае, уздыхае раз і другі, ідзе на двор.

І пакуль ён крочыць да парогу, і потым, калі адчыняе, унурыўшы голаў у плечы, дзьверы, мяне не пакідае адчуваньне, што ўся гэтая паныласць ды маркота па курыцы – ня больш, як сьпектакль.

— Жалезьзя кавалак, а не чалавек, — кажа маці, спахапіўшыся, таропка дадае. — Цяжка, канечне, Скасырскім, а каму цяпер лёгка? І хто нам паможа, як, крый Бог, укашацца хваробіна?

Маці шаркае нагамі па падлозе, уходжваецца ля печы. Ля стала бацечка засяроджана студзіць лыжкаю крапіву.

— Пракінуць бы чым, — кажа і падносіць лыжку да роту. – Хоць трохі.

— Зьбегла твая прокідзь, — адзваецца маці. — Зьелі ўжо, пэўна, з пёрамі.

— Памрэ каторая, дык і пахаваць ня будзе каму, — памаўчайшы хвіліну, кажа бацечка. — Баб'ё адно ў хаце.

— Не квялі душу. — Маці запальвае ў вядры аброблены нечым смуродным палыновы пук, дакладае да яго пасьвенчанай вербы, нясе на двор – абкурваць хату.

Я падхопліваюся з ложку, пераадольваючы млявасьць, выходжу сьледам: а раптам удасца пабачыць Юльку?

Маці ходзіць з пукам палыну ў руцэ вакол хаты, несупынна моля-

чыся, кадзіць дымам на сьцены. Ля хаты Скасырскіх ціха, але ад сьцежкі між хатай і клецьцю даносяцца галасы. Аднак Юльчынага сярод іх не чуваць.

Я заходжу за вугал, сьпелячы кволую надзею ўбачыць, што там дзе-ецца, спыняюся ля плоту.

Паўночная сьцяна хаты суседзяў, сапраўды, як і казаў бацечка, ледзь-ледзь трымаецца на тонкіх падпорах. Ніжнія вянцы згнілі, і ўсё падваконьне, ад падмурку да пятай бэлькі, зеўрае чорнаю дзіркай. Вакенца ў кухню пакасабочылася і нагадвае шчэлку.

Першае маё памкненьне – бегчы падставіць што-небудзь. Але як на тое – нідзе ні дошчачкі, ні бэлькі, ні жардзіны.

На пожны збоч пуні бацечка (і калі пасьпеў выйсьці з хаты), узброіўшыся віламі, растрасае з пярэплату зрудзелую, ажно чорную ад дажджоў канюшыну. Гэта дзіўна: неба хмарнае, вось-вось нахопіцца дождж – якая там сушка. Ды яшчэ на ноч глядзячы.

І што я тое бачу і разумею, яго, відаць, бянтэжыць. Ён раскідвае па краі пожны апошні пласт, падхоплівае пярэплатіну на плячо, моўчкі нясе да хлява. Я бяру другую, цягнуць нізам жэрдкі па зямлі, так што ззаду застаецца неглыбокая баразна, валаку сьледам.

— Дзякуй за помач, — кажа ён весела і шыбуе да хаты.

Усё гэта мне дзіўна. Бацечка наш – гаспадар і проста так, дзеля аднаго задавальненьня, ніводную справу, тым больш пустую, рабіць ня будзе.

Цямнее хутка, неяк раптоўна. Маці запальвае лямпу, садзіцца за цыраваньне. Бацечкі няма: парадкуе на трасотніку дровы, адтуль даносяцца гукі сякеры.

У Скасырскіх, надзіва, — сьветла, доўгія цені, гайдаючыся, раз-пораз мільгацяць у вакне.

— Кліч бацьку, есьці будзем. — Маці кідае недацыраваную шкарпэтку, ідзе да печы.

На дварэ ціха, як у яме, адно лісьце дрэваў ледзь чутна перашэпт-ваецца між сабою ў пасах сьвятла, што няроўнымі пукамі падае на панадворак з вакна суседзяў.

На трасотніку пуста – ні бацечкі, ні ягонае сякеры.

Раптам тонкі, як піск мышы, гук пранізвае цішу, і незадаволены курыны хор агалошвае навакольле.

Бацечка сядзіць на кукішках ля дзвярэй загародкі, выставіўшы руку, падманьвае курэй да сябе. Затым рэзка хапае адну, выцягвае з загародкі.

Вочы нашыя сустракаюцца, і хітраваты, зьбянтэжаны бацечкаў пагляд апякае мяне.

— Не кажы матцы, — чырванеючы, бы дзіця, кажа ён і вяртае курыцу ў загародку.

— Добра, — мармычу я і іду ў хату.

А як толькі ён уваходзіць у кухню неўзабаве пасья мяне, ускокваю з-за стала, саступаю лепшае – пры вакне – месца.

— Што гэта ты, Вайцех? — кажа ён сурова і падсоўвае да сябе місу з крапівой. — Нібы маршалка якога мяне ўшаноўваеш.

— Уставай, Войтак. — Маці падыходзіць да тапчана, лагодна, як у дзяцінстве, кратая мяне за пяту. — Сьнег уначы выпаў.

Голас яе здаецца мне занадта сумным і нібыта адчужаным.

— Што здарылася?

— Нічога. — Яна паказвае на аб'інелае вакно. — Увосень — пагод восем. Працяры ісподкаю шыбіну, а то не відаць нічога.

Я бяру ісподку і, пакуль маці ладзіць сьняданак, старанна, аж да аняменьня даланёў, тру забеленае імжой і марозам вакно і думаю пра тое, што маю сёння зрабіць.

Найперш, канечне, трэба конча даведацца, ці ўсё добра з Юлькай. Гэта ня так складана, трэба толькі злавіць момант, калі вецер падзьме ад нашае хаты да іхняй. Другое — абгледзець сьцяну, за ставам ляшчынны даўгія і тоўстыя, нарэзаць з іх падпорок — на пяць хвілінаў працы.

Ля хаты суседзяў штосьці адбываецца, але што — з вакна ня бачна.

— Маня памерла, — апярэдзвае маё пытаньне маці. — Выйшла і гакнула, як падкошаная. Я на дварэ якраз была, бачыла. А потым... — Яна прытульваецца ілбом да печы, усхліпвае.

— Што?

— Бацька... Покі я была ў хляве, зайшоў да іх на панадворак... Выйшла я, глядзь: Маню валачэ ў хату. Там і застаўся, з імі...

— Дык вернецца.

— Ня вернецца. Рыхтаваўся ён, каб застацца. Я ўчора яшчэ, калі сказаў, што пахаваць іх ня будзе каму, падумала. Курыцу выпусьціў... Трэба было табе ў тую гаворку лезьці пра сьцяну...

— Даруй. Я не падумаў...

— Ай, не прымайся. І без цябе ён тое зрабіў бы.

— Я пайду. Можа, убачу яго. Пра Юльку папытаюся.

— Не марахонь жа доўга, — згаджаецца яна і з перасьцярогай глядзіць мне ўсьлед.

Двор белы ад сьнегу. Ад нашага ганку да вёсьніцаў Скасырскіх цягнецца рад няроўных, прыпарушаных сьлядоў. Другі — туды і назад — вядзе да трасотніку.

Абедзьве пярэплаціны, прыкрываючы дзірку ў сьцяне суседзяў, стаіць пры вакне, падпіраюць бэлькі верхніх вянцоў. Я падыходжу бліжэй да хаты і бачу бацечку. Ён стаіць, сагнуўшыся, ля самаробных палазкоў, прывязвае вяроўкаю да перадка калматага і худога, як здань, Мікодама. Сабака круціцца на месцы, не разумеючы, што ад яго патрабуюць, няўцямна брэша. На палазках нерухома ляжыць Маня і глядзіць на сьнег незаплюшчанымі нежывымі вачыма.

Ганка, Юльчына матка, і васьмігадовы брат Зыгмусь выходзяць з хаты, у скрушлівым маўчаньні схіляюцца над нябожчыцай. Юлькі ня бачна, але як толькі палазкі кранаюцца з месца, і яна выходзіць на панадворак, праводзіць працэсію тужлівым, поўным адчаю паглядам. Затым рэзка паварочваецца да мяне сьпінаю, прастуе назад у хату.

Я крычу, каб пачакала, кідаюся за ёй наўздагон, але нехта навалываецца ззаду, зьбівае мяне з ног, штурхае на сьнег.

— Куды ты!.. — Матчыны рукі абвіваюцца вакол маёй шыі, прыціскаюць да зямлі. — Здурнеў!

З могілак яны вяртаюцца ўжо прыцемкам. З вакна ні бацечкі, ні цёткі Ганкі з Зыгмусем не відно, і каб не Мікодамаў брэх, мы, пэўна, так і правартавалі б з маці да раньня.

Маці выходзіць на двор, і я чую, як яна, стоячы на ганку, гукае бацьку на панадворак. Затым бачу і яго. Ён выходзіць з хаты, але далей весніцаў не ідзе, упэўніўшыся, што вецер не з ягонага боку, спыняецца ля весніцаў. Яны перагаворваюцца колькі хвілінаў, і маці вяртаецца. На твары яе – заклапочанасьць і рашучасьць. Яна расьсьцілае на падлозе старую хустку, кладзе на яе некалькі бульбінаў, гарнец рудое, з дамешкам мякіны, мукі, жменю панцаку, зноў ідзе на двор.

Убачыўшы яе, бацечка, які дагэтуль таптаўся ля весніцаў, зьнікае ў хаце суседзяў. А яна, трымаючы перад сабой хустку з жабрацкім правіянтам, хуценька перабягае двор, кладзе ўсё побач з тым месцам, дзе ён толькі што стаяў. Ледзь толькі яна адыходзіць, на двор выбягае Зыгмусь, хапае клунак, нясе дахаты.

— Каб жа Маняю і скончылася. — Маці запальвае сьвечку, цяжка ступаючы па няроўнай, у выбоіны, земляной падлозе, ідзе пад абраз маліцца. Я станаўлюся ўпобачкі, і мы, як двое сіротаў, што нечакана страцілі звыклую апору, адмольваем па чарзе ружанец. І толькі апоўначы, калі гасьне сьвятло ў Скасырскіх і змаўкае растузаны нязвычайна конскаю роляй цяглавіка Мікодам, куляемся на тапчан і засынаем трывожным, цяжкім сном.

Яшчэ вельмі рана, а маці ўжо на нагах. Я чую, як яна, штохвіліны ўздыхаючы, то перабірае ў істопцы посуд, то, цягнучы ногі, ходзіць з кута ў кут. Нарэшце, бярэ гарнец з рэштаю бульбы і яечным шкарлупіньнем, ідзе на двор – карміць курэй.

На двары ветрана і мокра, цярусіць дождж. У Скасырскіх, як і ўчора, адчуваецца нейкі рух. Бацечка, накінуўшы на плечы кавалак аўчыны, выходзіць з хаты, накіроўваецца да весніцаў.

Маці штосьці кажа яму, і яны, не зважаючы на дождж, ціха перагаворваюцца. Бацечка махае рукой, трымаючыся плота, сунецца гразкай вулкай у другі канец вёскі.

Маці ўваходзіць у хату, не зважаючы на мой запытальны позірк, моўчкі становіцца на калені.

— Ганка і Зыгмусь, — кажа, памаліўшыся, і з пакораю на твары дадае: — Мікодаму не сыягнуць дваіх па гразюцы, бацька па падводу пайшоў. Санітары дзяжураць ля ямы, можа, згодзяцца прыехаць.

Праз паўгадзіны бацечка вяртаецца. А яшчэ праз колькі часу да хаты пад'язджаюць рэдалі. Мужчына ў прадзэгценай вопратцы і гэткай жа масцы з дзіркамі для вачэй і бацечка выносяць целы на двор, кладуць на рэдалі. Вусьцішны Юльчын энк вырываецца паўз расчыненыя насцеж дзверы, патанае ў пасах бясконцага, як сама бяда, дажджу.

Рэшта дня праходзіць у трывожнай варце. Мы сядзім па чарзе ля вакна ў распачлівым маўчаньні, быццам баючыся напалохаць адно аднаго ці

прыцягнуць неабачлівым словам нядобрае, чакаем хоць якой весткі ад суседзяў.

Бацечка два разы падыходзіць да вакна, паказвае рукою, што нічога благога за гэты час ня здарылася. Ужо надвячоркам, калі ён выходзіць з хаты за правіянтам, я выскакваю на двор, прашу паклікаць Юлька.

— Не, — адказвае ён рашуча і зачыняе за сабою дзверы.

Пад ноч надвор’е зноў мяняецца. А парад раніцай двор, як і суткі таму, робіцца белым ад сьнегу.

— Як марозік, дык, можа, і абыдзеца. — Маці сядзе побач са мною ля вакна, і пагляд яе весялее. Хвароба чыстага баіцца.

— Авохці, дзень на дварэ! — Маці ўскоквае з тапчана, хуценька ідзе да вакна. — Не заўважылі, як паснулі, і во калі прачнуліся. — Голас яе слабее, пачынае дрыжэць. — Глянь, сьляды...

Ад весьніцаў Скасырскіх, і праўда, цягнуцца дзьве каляіны ад палазкоў з сабачымі сьлядамі пасярэдзіне і радам чалавечых крыху наўзбоч. Сабачых сьлядоў – два рады, туды ды назад, чалавечых – адзін.

Ні палазкоў, ні сабакі на дварэ ня бачна. Ня бачна нікога і ў хаце, адно кволы дымок наўзбоч страхі сьведчыць пра прысутнасць там чалавека.

Колькі хвілінаў мы маўчым, да рэзі ў вачах узіраемся ў вакно насупраць у надзеі што-небудзь убачыць. Але ўсё дарэмна. І мы, змучаныя невядомасьцю, выходзім на двор.

На грукат дзвярэй Мікодам адзваецца кароткім гучным брэхам, і зноў усё заціхае.

“Бацечка, ці Юлька?” — круціцца ў маёй галаве. Маці маўчыць, але я бачу, што і яна думае тое самае.

Юлька, ці бацечка?

Нарэшце маці не вытрымлівае, атульвае вусны далонямі, распачліва штомоцы крычыць:

— Ба-ацечка! Зэ-энусь!

— Ю-улька! – падхопліваю я.

Здушаны, бы хто сыціснуў яму ляпу, брэх Мікодама адзваецца нам, але чалавека па-ранейшаму не чуто.

— Я пайду да ямы, папытаюся ў санітараў, — кажа маці. — А ты чакай.

Яна вяртаецца ў хату па кажух, апрануўшы яго на хаду, шыбуе па сьлядах у бок могілак.

Я стаю на месцы, пакуль яна не зьнікае з вачэй, раблю крок наперад.

Думак ужо няма, адно жаданьне – развязаць гэты жорсткі, як холад, што да касцей прадзірае на скразняку, вузел. Зрэшты, холаду я таксама ўжо не адчуваю. Рукі, шыя, твар амярцьвелі, у галаве туман. Усё наўкола зьмізарнела, зьменшылася да памеру дзвюх параў сьлядоў і фіранкі ў вакне, што няроўнаю анучаю зьвісае ў вакне па той бок панадворку.

Фіранка ціха калышацца, выдаючы прысутнасць чалавека, зноў за-

стывае ў цьмяным, скаваным сыцюжаю міжваконьні. І я раблю апошні крок.

Мікодам кідаецца мне насустрач, але нягучны патрабавальны голас спыняе яго...

111

Здаецца, учора ўсё тое было, а во – сёмы дзясятка ўжо мне. Час ляціць – азірнуцца не пасьпяваеш. Як састарэеш, адно і застаецца — чакаць яе, кіпцюрыстую.

Мая надта ж сьмерці баіцца. Як запытаюся: “Дзе, Юлечка, хавацца будзем?”, дык спахмурнее і дзень цэлы не адзваецца. А потым і адпусьціцца спакваля: “Ля бацькоў, дзе яшчэ? Не да Мікуцкіх жа ў склеп прасіцца”.

Бацечку і Юльчыных усіх тады, у 31-м, у агульнай яме закапалі. Людзі мёрлі, бы мухі, во і клалі разам, каб зараза не пладзілася. Па эпідэміі ўжо лекары прыязджалі, засьпалі вапнай яміну. А потым, як калатнеча касінерская скончылася, курган усёю вёскай насыпалі на тым месцы, крыж паставілі.

Як я тады ў хату ўвайшоў да Скасырскіх, і ня помню толкам. Адно, што засталася ў памяці, — як Юлька Мікодама за ашыйнік схапіла ды на двор апромецьцю выскачыла. Паўдня шукалі з маткаю па навакольлі, з цёмным ужо ля сьвірна ў саломе знайшлі. Маці нечым Юльку абліла, абкурыла, дык і абышлося, не зачяпіла халера.

Добра, што тады так сталася. У маладосьці ж як бывае? Выпусьціш вартае з рук з надзеяй, што вернецца яно, а яно не вяртаецца, хоць плач, хоць крычы. І застаешся ні з чым на ўсё жыцьцё. А мы разам во з Юляй век зьвекавалі, дзяцей паднялі – чым ня радасьць?

Скора ўжо, скоро мне зьбірацца... Як то бацечка Зэн спаткае? Тады, перад адыходам ягоным, і не пагаманілі як сьлед. Дык, можа, зараз нагамонімся. Калі ў гуморы, канечне, будзе, хе-хе...

Жыцьцё пражывеш, а для родных адным нечым застанешся ў памяці. Хто Хціўцам выясьніцца ва ўспамінах, хто Хлусам, хто яшчэ кім... Найлепш — калі Братам, ці Сынам, ці, як мае во – Маці і Бацечка.

Гэтак для сыноў сваіх хацелася б застацца. Але ўжо як атрымаецца. Адзін, старэйшы, з казакамі, другі, наадварот, да паўстанцаў у Начу падаўся. Цяпер, як разьбілі іх казакі, дзесьці ў лесе хаваецца. Хоць бы жывы застаўся. Разам гадаваліся, разам мужэлі, а як не аднаго бацькі дзеці. А сэрца і за аднаго, і за другога баліць. Во і дай рады. Ды што: жыцьцё ёсьць жыцьцё, і яму не запырэчыш.

